Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 90 (10987) | 1979 чылдың апрель 17, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БУР-нуң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Георгий Иванов Ивановка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Союз-33» космос кораблинге орбиталыг ужудуушкунну боттандырып чорутканы болгаш ынчан көргүскен шудургу база маадырлыг чоруу дээш БУР-нуң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Георгий Иванов ИВАНОВТУ Ленин орден-биле болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнавышаан, аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарғазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1979 чылдың апрель 13.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Н. Н. Рукавишниковту Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Союз-33» космос кораблинге орбиталыг ужудуушкунну боттандырып чорутканы болгаш ынчан көргүскен шудургу база маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Николай Николаевич Рукавишниковту Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарғазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1979 чылдың апрель 13.

10-ГУ БЕШ ЧЫЛ: ажыктыг чоруқ болгаш ҮЛЫНАР

ХОЖУДАП ТУРАРЛАР ЧОК АЖЫЛДААР

Тываның аар үлетүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатка ростовчуларның хожудап турарлар чок ажылдаар дугайында эгелэшкинин чугаалажып, ону деткиир талазы-биле чугаа болган соонда, ийиги эзлчегиниң мастери Куулар Уйнук-оолович Боня коллективиниң кежигүннери-биле боттарының арга-курлаырларын илередир дээш чугаа кылган. Ийиги эзлчет бир дем-биле ажылдап, эки түннелдерни чедип ап шыдаар коллектив дээрзин үр үениң иштинде бадыткан келген. Чогум-па оон ужурундан К. У. Боня ростовчуларның хожудап турарлар чок ажылдаар дээн кыйгырыын деткиир дугайында эш-өөрү-биле сүмележир бодаан.

Эзлчегде комбинаттың хоочуннары, бедик сорттуг руда арыглаар цех туттунары-биле-ле ажылдап эгелээн, улуг мергежилдиг кижилер-даа хөй. Оларга даг-дүгү савалаар машинаның башкарыкчызы Галина Кочухова, дериг-херектелдер машинизи, СЭКП кежигүнүнге кандидат Зоя Хертек, улуг дежурный слесарь Владимир Самарцев, улуг дежурный электрик Алексей Гусев болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар боттарының профессионал мергежилин бедитпишаан, коллективтиң планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседиринге бүгү күжүн үндүрүп, аныктарга үлегер-чижээн көргүзүп турарлар, Оон ужурундан хожудан турарлар чокка ажылдаарын чедип алырда, оларга даанырын шиитпирлээн.

Үстүнде ады үнген хоочуннарның дузаазы-биле арыглал фабриказының чаа ажылдап эгелээн аныктар янзы-бүрү профессияны талыычы өзубиле шингээдип ап, өскелерден дудак чок ажылдап турар апарганнар. Регулировщик Ирина Ермоленко, оператор Людмила Шаламова олар Уралдан чалыы назынның хоорайы Ак-Довуракка комсомолчу путёвка өзугаар келгеннер. Олар комбинаттың ийиги эзлчээнге өереникчилеп кирген, Күзелчүткүлдүг кыстар хоочуннарның дузаазы-биле бүдүрүлге өөредилгезин эртип, бедик мергежилдиг специалистер апарган. СЭКП кежигүнүнге кандидат, дериг-херектелдер машинизи Серен Өлзеймаа, савалаар машинаның башкарыкчызы Рая Куулар дугайын база-ла ындыг сөстер-биле чугаалап болур. Олар боттарының эзлчег нормаларын үргүлчү ажыр күүседип, хожудаашкынны болдурбас дээш өске эш-өөрүнге практиктиг дузаны көргүзүп турар.

Ол бүгүнүң түннелинде онгу беш чылдың дөртү чылының баштайгы, январь айында ийиги эзлчег планны чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседирин чедип алган. Төрээн чүрт ийиги эзлчегиниң пландан ажыр бүдүргени 100 ажыг тонна бедик сорттуг даг-дүгүн алган.

Коллектив кежигүннериниң аразында ажылдың ажыктыын болгаш шынарын эжиждери, хожудаашкынны болдурбазы дээш социалистиг чарыштың негелделерин ажылдан кылган. Бо чылдың чарыжының онзаланчак түүлү оон түнелдерин хүн бүрүде үндүрүп турары болур. Ол чоруқ хожудан турарлар чокка ажылдаарын чедип алырыга улуг ужур-дузалыг дээрзин амыдырал бадыткан турар.

Н. ЧЕМЕЗОВ.

27 МУҢ РУБЛЬГЕ АЖЫРГАН

Республиканың хереглекчилер кооперациязының болгаш аңныыр-тывыш ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери аңелүк белетиелиниң талазы-биле бирги кварталда планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Хереглекчилер кооперациязы бирги кварталда 55 муң рубльдиң өлүк тывыжын күрүнеге дужаар тургаш, 17,5 муң рубльге ажырып, планын 131,8 хуу күүсеткен. Ылаңгыя Таңды районнуң хереглекчилер кооперациязы 1,7 муң рубльдиң өлүк тывыжын күрүнеге дужаар планын 3 муң рубльге чедирип, планын 176,5 хуу күүсеткен. Каа-хемчилер планныг онаалдазын 20,8 муң рубльге ажырган. Кызыл районнуң хереглекчилер кооперациязы бирги кварталда планын 169,6 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген.

А Улуг-Хем, Тожу районнарның хереглекчилер кооперациязы планныг онаалдаларын күүсетпээн.

Тываның аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң районнарда ажыл-агыйлары бирги кварталда база чедишкининг ажылдаан. Ылаңгыя «Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи бирги кварталда 3 муң рубльдиң өлүк тывыжын күрүнеге дужаар тургаш, 13,1 муң рубльге чедирген, азы планын 4,4 катап ажыр күүсеткен.

«Сыстыг-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының аңчылары бирги кварталдың планын 141,4 хуу күүседип, пландан ажыр 2,9 муң рубльдиң өлүк тывыжын күрүнеге дужааган. А «Хемчик», «Туран» аңныыр-тывыш ажыл-агыйлары планын күүсетпээннер.

Аңныыр-тывыш ажыл-агыйлары бирги кварталда ниитизи-биле 25 муң рубльдиң өлүк тывыжын күрүнеге дужаар планын 138,4 хуу күүсеткен.

Ниитизи-биле республиканың аңчылары бирги кварталда планындан 27 муң рубльдиң өлүк тывыжын хөйну дужааган.

М. КАЛЧАН.

ТИИЛЕКЧИЛЕР

Онгу беш чылдың дөртү чылының бирги кварталында Тес-Хем районнуң совхозтарының малчыннары малды ыштан түр ажырар, оон чаш телүн менди доруктуруп алыр дээш ажылдан келгеннер. Районда 28 муң ажыг хураган, 286 бызаа алдынган. Малдың өлүп хораары эрткен чылдан пызыылган. Хойжу бригадалар араында чарышка «О. Шынаа» совхозтуң № 1 хойжу бригадазы бирги черни алган.

Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының планын 116 хуу күүсеткен. Сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей фермазы бирги черни эзлээн.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчилер Кызыл туктарын тывыскан.

Амгы үеде районнуң ажылышчилери Май 1-ге төлептиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турарлар.

Д. ЕНДАН.

АПРЕЛЬ 21— КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЙЫРЛАЛГА

«Росводпромнуң» Кызылда демир-бетон кылыглар заводунуң коллективи делегейнин ажылчы чоннарының баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 109 чылыга алдар кылдыр 1979 чылдың апрель 21-де коммунистиг субботникти арттирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин өң баштай деткээннериң бирээзи. Күш-ажылчы байырлал хүнү — «кызыл субботаны» эрттиреринин штавын заводтуң директору В. С. Постниковту баштадыр тургускан. Штаб кежигүннери каш удаа чыглып, ол хүн кылыр ажылдың хемчээлин тодарадып, харысалгалыг кижилерни томуйлаан.

Апрель 21-де заводтуң хевирлээр, арматура кылыр, эзилдириг-бетон белеткээр цехтериниң болгаш складының бүгү ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бот-боттарының аразында сырый холбаалыг, чаңгыс кижи дег ажылдап үнер. Ол хүн кижи бүрүзү эзлчег нормазын ажыр күүседир болгаш күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр. Кылдынган продукцияның шынары тергиин эки болур ужурлуг. Үрей кылышкынның чаңгыс-даа таварылгазын болдурбас.

«Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводунуң ажылчыннары коммунистиг субботник хүнүнде 117 кубометр демир-бетон кылыгларны бүдүрүп үндүрер болгаш чагыкчыларга чүдүрүп чорудар. Оон иштинде буга-сумун тударынга эргежок чугула хөй продукцияны акы-дуңма Моолче база чорудар.

Кыдаттың араатанызыг агрессиязының түннелинде үрегдеттинген вьетнам хоорайларны катап тургузарынга интернационалчы өзу-биле дузалаарының эрге-ажыктары дээш СЭКП ТК-ныр, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш БЛКСМ ТК-ның совет кижилериниң күзелсоруун өзугаар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 109 чыл оюнга турааскаткан Бүгү-эвилел субботнигинден кирген акша-хөреңгиниң 75 хуузун вьетнам улуска дузаламчының фондузунче шилчидер деп доктаатканын заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары улуг өөрүшкү-биле үткүп хүлээп алганнар. Субботник хүнүнден ажылдан алганы 12 муң 600 рубльдиң чартынын Вьетнамга дузалаарының фондузунче шилчидерин штабтың сөөлгү хуралынга хүлээп алган.

Т. МОНГУШ.

БИР ДЕМНИГ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 109 чыл болурунга турааскаткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге бистиң Бай-Тайга районнуң башкылары болгаш техажылчыннары база өөреникчилери бир демниг үнүп, бедик көдүрүүшкүнүг ажылдаар деп шиитпирлээннер. Районда субботникти теп штавы болгаш тус-тус черлерде оон салбырлары ажылдап турар. Коллектив бүрүзүнде белеткелбагай эвес чоруп турар болгаш ынчан кылып чорудар ажылдарның планнарын тодаратканнар.

Ол хүн субботникче шупту 2708 кижи бир дем-биле үнерлер. Олар ниитизи-биле 10095 рубльдиң ажылдарын кылыр, 75 хуузун акы-дуңма вьетнам улуска дузалаарының фондузунче бээр кылдыр шиитпирлээн.

Школаларның оттулар ыяжын белеткээринге 340 кижи ажылдаар. Олар ниитизи-биле 988 кубометр оттулар ыштыы ол хүн белеткээрлер. А 2368 кижи оруктар кылырынга, көвүрүглер тударынга база 175 гектар черниң дажын аштаарынга, демир кескиндизи чыырынга болгаш школа бүрүзүнүң погаанчылгазынга, оларның иштики база даштыкы девискээрлерин аштап-арыглаарынга киржирлер. Оларның муң ажыы өөреникчилер болур.

Чижээ, Тээли оргумак школазындан ол хүн 700 кижи ажылче үнер. Ийи чүс бежен кубометр ыштыы белеткээр.

Өөреникчилер колдуунда тарылга шолунуң дажын аштап, демир кескиндизи чыыр. Олар онгу беш чылдың фондузунга ниитизи-биле сес чүс рубльди киирерлер.

Ынчангаш бистиң районнуң школа коллективтери бүгү совет кижилер-биле бир домей, «кызыл суббота» хүнүн частың болгаш күш-ажылдың улуг байырлалы кылдыр эрттирерлер.

С. САРЫГ-ООЛ.

КАМНАТТЫНГАН МАТЕРИАЛЫ-БИЛЕ

«Сельхозтехниканың» күрк комитединиң Бии-Хем салбыры коммунистиг субботник хүнүнде эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шиитпирлээш, аңаа хынамчалыг белеткеннип турар.

Күш-ажылдың байырлалынга коллективтен 160 хире кижи киржир. Сантехчилер, слесарьлар боттарының участоктарынга ажылдап хүлээр. Чолаачылар улус ажыл-агыйының 300 тонна чүгүн сөөртүр. Оларның дыка хөйу камнап алган кыварчаар материаллары-биле ажылдаар.

«Кызыл суббота» хүнүнде салбырның ишчилери 2400 рубльдиң продукциязын бүдүрер, оон иштиндеп 600 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

В. МААДЫР-ООЛ.

Суггаттыг черниң беримчези дээш

КҮЖЕНИИШКИН-БИЛЕ

«Суггаттыг черлерге тараа культураларының бир гектарындан 14 центнерден эвээш эвес, картофельдиң 98, хөй чылдыг сигеннериниң 18 центнер дужудун алыр. 1200 суггатчыларны болгаш суггарылга машиналарының 480 машинистерин белеткээр. 4,1 муң гектар суггаттыг чаа черлерни ажыглалга киирер болгаш суггарылга системаларын чаартыр». Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1979 чылда социалистиг хүлээлгелеринде ынчаар бижээн.

Бо хүлээлгелерни боттандырары-биле частың баштайгы хүннеринден эгелеп улуг күжениишкин-биле ажылдаар апаар. Чер-черде суггаттыларның ажыл-хереглериниң дугайында белүк материалдарны моон адаанда парладывыс.

ЭГЕЛЕП КИРИПКЕН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң девискээринде суггаттыг шөлдер 1780 гектар хире. Онгу беш чылдың дөртү чылында ол бүгү шөлдерни бедик беримчелиг кылдыр ажыглаарын чер ажылдыглар шиитпирлээн.

Эрткен чылын тарааны ажаап алыры білек-ле 700 гектарны күсүү суггат-биле суггарган. Бо кыш хар чок, чер кара болган ужурунда, совхозтуң тараажылары Базырактың бугазының дөзүн эрте үндүргеш, март айның эгезинде-ле шөлдерни булукталдыр суггарарын эгелээн. Ында ийи суггатчы звено ажылдап турар. Олар 180 гектар сигеп, 135 гектар тараа шөлдерин эрте чазын-на суггарган. Суггатчылардан Донгак Өлет-оол, Чалаын Лай-оол олар хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

Суггаттыг черлерни бүрүнү-биле ажыглаарынга шаптыктыг чүве болза, «Мурнакчы» совхозтуң девискээринде Базырактың суггарылга системазының тудуун ам-даа дооспааны болур. Ону «Тыва сут тудут» трест беш чыл кылып турар. Бо-даа бүтпестээн тудут. Ол кылып турар чаа буганың унунда 400 гектар үнүш-дүжүүкүр черлер бар. Буга кылдынмайн турары-биле ол черлер ажыглал чок чыдын берген. Ол «кыраан» тудугну оола бо чылын доозуп, ында суггаттыг черлерниң бедик беримчезин алыры күзенчит.

К. АРБАЙ-ООЛ,
совхозтуң гидротехниги.

СУГГАТЧЫЛАР ДУГУРУШКАН

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң 40 ажыг суггатчылары чоокта чаа боттарының слёдунга чыглыган. Онгу беш чылдың дөртү чылында суггаттыг черлерден чаагай дужүттү өстүрери-биле кылып чорудар ажылдарны аңаа чугаалажып көрген. Хоочун суггатчылар Киим Саая, Донгак Оолак, Кара-Сал Лама, Донгак Кызыл-оол олар боттарының байлак арга-дужуудазын эш-өөрүнге тавыштырган. Совхозтуң суггатчылары суггаттыг черниң гектар бүрүзүнден 15 центнер дужүттү өстүрерин хүлээнген. Звенолар араында социалистиг чарыш калбарын эгелээн.

Часкы суггатка белеткел ажылдарын совхозтуң ажылышчилери шагда-ла чоруда берген. Бежен хире кижилиг хөрээженнериниң беш звеноу 7 километр ажыг буганың иштин казын аштаан. Ол ажылга Оржак Достанмаа, Александра Хомушку, Донгак Хаак, Донгак Оолак олар онза шылгараан. Звенолардан Оржак Достанмааның звенозу чарышка тиилекчи болган.

Суггатчылар чүрттаар дөрт ватовчукту белеткээш, ховуу турлаанда сөөргүп чедирген. Суггатчы звенолар ам боттарында быжыглаан участоктарда арык-сумун уннарында хараганнарны, талдарны сеп, озаңнарны аштап, суггуун бадарынга мык белеткениш турар.

А. ЕВРОП.

ЗВЕНО УДУРТУКЧУЗУ

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунга чер ажылдыгларның хуралы болуп турда, ында суггатчы звеновун удуртукчузу Халаа-Сүрүң Сумуяны илеткелчи мактаан. Ынчангаш оон ажыл-хөрээн сонуургап айтыра бердим.

— Суггатчы болуп ажылдаа-ла он чедиги чылче кирип тур мен. Мээң удуртуп турар звеном улуг эвес—сесле кижилиг. Улуг-Шөлду суггарыш турар улус бис. Оон черниң хежиин арбыдадыр четтирер дизе, суггатчының улуг күженишкини негеттинер—деп, Халаа-Сүрүң Сумуя чугаалады.

Эрткен чылын оон звенозу шудургу ажылдаан. Гектар чер бүрүзүнден тарымал сигеннің 20 центнер дужудун алыр тургаш, 37 центнерни алган! Ол дээрге агаар-бойдустуң байдалы берге болган эрткен чылын багай эвес дужүт-тур. Суггатчыларның күженишкининг күш-ажылының ачызында совхоз ниитизиниң малыыга четчир санныг чемнерни белеткеп алган.

— Суггаттыг черден чаагай дужүттү алырда кол чүве чүл?—деп оон сонуургап айтырдым.

— Суггатчы кижи бүрүзүнүң ажылынга кызымаа, бодунуң бедик харысалгалының медерел билири—кол чүве ол. Ол чүүлдер чок болза, суггатчы кижиниң ажылдап турган черинден бедик беримчени алыры берге. Ажылга кежээ, кызымаа дээрге, чүгле черже суг аксын бадырары эвес-ле болгай. Шөлду дескилээри, буга-сумунну аштап, сеп-тээри, суггаттыг черге органиктиг, минералдыг чемнишчидилгелерни норма өзугаар ажыглаары бөлгө суггатчының хүлээлгезинге кирип турар.

Дуржулгалыг, хоочун суггатчының ол бодалы черле чөптүг. Суггатчы кижи чогум-на ындыг болур болза, чүгле ынчан суггаттыг чер эгээртинмес хайыразын харам чок шаңнаар апаар.

Д. АРАКЧАА.

ШЫНАР—АЖЫЛДЫҢ КӨРҮНЧҮҮ

ХЕВЭЭР АРТТЫРЫП БОЛУР БЕ?

Кызылдың алгы заводунуң кидис идик өйер цеги 1978 чылды чаа цехке эгелээн. Чаа цех ажыглалга киргениден бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга-даа, ажылчыннарынгадаа таарымчалыг байдал тургустунган. Ында чаа дериг-херектелдерни тургусканы болгаш кидис идик бүдүреринге ярославчыларның технологиязын ажыглап эгелээн продукцияның шынарынга эки салдарны чедиргени чугаажок. Ынчалзадаа ол бүгүнү шиңгээдип алыры дораан-на шуудай бербээн. Кызылдың алгы заводунуң чамдык ажылчыннары Ярославльдиң кидис идик кылыр комбинадынга барып, оларның дуржулгазын өөренип алгаш келгеннер. «Росвалпром» эргелелдиң специалистери Кызылдың заводунга улуг дузаны көргүскен. Олар заводка келеш, цехте чаа дериг-херектелдерни канчаар ажылдадырын, кидис идикти кылырының технологиязын көргүзүп, өөредип турганнар.

Чаа цехтиң бүдүрүлге күчүзүн шиңгээдип алыры завод коллективиниге эвээш эвес бергелерни болдурган. 1978 чылдың бирги кварталының планы күүсеттинмээн. Ол ышкаш продукцияның ассортиментизиниң талазы-биле план база күүсеттинмейн келген. Эрткен чылын завод ниитизи-биле 16,8 муң эжеш кидис идиктерни чедир бербээн.

1978 чылдың эгезинде заводтуң техниктиг хыналда килдизи ажылын идепкейжиткен турган. Продукцияның үрей кылдыларын анализтеп, хынап турган. Ынчалза-даа ийиги кварталда-ла килдис ажылдакчылары чогундан ажыл ара соксаан, ол дээрге ылаңгыя кидис идик цегинин ажылынга улуг чидириг. Бүдүрүлгеде бракты кым-даа хынавас, санавас болганы ол. Продукцияның шынары дээш ажыл эренгей байдалче шилчээн.

1978 чылда стандарттар болгаш хемчээр техника лабораториязының ажылдакчылары алгы заводунуң бүдүрген продукциязының шынарынга хыналданы ийи удаа кылган. Хыналдага кирген 994 санныг эжеш кидис идиктерден 90-ның шынары күрүне стандартынга дүүшпес болган. Бракты болуп турарының кол чылдагааны: техниктиг хыналда килдизи чогунда болгаш лабораторияның багай ажылдан турарында. Бүдүрген продукцияның шынарын лабораторияның ажылдакчылары хынавайн турар. Ынчангаш лабораторлуг болгаш технологтуг хыналда, заводтуң ап турары чиг-эттиң шынарынга хыналда чогундан продукцияның шынарының экижимри доктаамалчывайн турар.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын бүдүрүлгеге ажыглаар талазы-биле ажыл чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Чылдың эгезинде бо талазы-биле чамдык хемчегларни боттандырын эгелээш, а ийиги кварталдан эгелеп ол ажыл ара соксаан. 1979 чылда ук комплекстиг системаны шиңгээдири көрдүнген. Заводта чамдык стандарттарны ажылдап кылган, ынчалза-даа оларны бүдүрүлгеде ажыглаваан.

1979 чылда заводтуң коллективи бүдүрүлге планының күүселдезин чедип ап турар апарган. А продукцияның шынарын экижидери дээш ажылам-даа чоруттунмаан. Заводта техниктиг хыналда килдизи ажылдавайн турар. Ынчангаш заводтуң бүдүрген продукциязының шынары хынаттынмайн турары ам-даа уламчылавышаан. Ол чугула ажылды ынчаар арттырып болур бе? А заводта продукцияның үрей кылдыларын таварылгалары хөй болуп турар болгай. Бүдүрүлгениң удуртулгазы, инженер-техниктиг ажылдакчылары бо талазы-биле чогуур хемчегларни ажылдап кылыр ужурлуг.

Л. ШАГАРОВА.

Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле нурхайгаарал лабораториязында улуг инженер.

Партийжи амыдырал

ШУУТ-ЛА МАССАЛАР ОРТУЗУНГА

Массаларның ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелги бедидеринге партияның эге звеноларының структуразын улам ыңай сайзырангайжыдары, партийжи күштү таарыштыр тургузары, будурулгеге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидерин хандырары улуг үжүр-дузалыг. Бо сорулаларны боттандырбышаан, СЭКП Каа-Хем райкому партболуктерже, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидериче, сан болгаш шынар талазы-биле өзүлделиче кичээнгей салып турар. Районнуң партия организациязының составында партболуктер 1975 чылда 12, а 1977 чылда 14 турган болза, амгы үеде 21 четкен.

Партболуктер шуут-ла массаның ортузунда ажылдап турар болгаш күрүне планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш демиселге идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш райком оларны хамыктың мурнунда материалдыг чаагай кежиктиг будурул турар черлерге тургузарын оралдажып келген. Районнуң сес совхозунуң ажылагый алырларында партболуктерни тургускан. СБФ-лериде, хойжу бригадаларда, гаражтарда, МТМ-лерде, еске-даа участоктарда партболуктер бар.

Сезоннуг ажылдар үеэзинде түр болуктерни тургузуп турар. Чижээ, эрткен чылын часкы тарылга үеэзинде түр 8 партболук, 3 партия-комсомол болуу болгаш 14 парторганизаторлар, мал чеминиң белеткелиниң үеэзинде 14 партболуктер ажылдап турган. Амгы үеде районда доктаамал ажылдап турар 21 партболуктерниң 16-зы материалдыг кежиктиг будурул эвтар черлерде. Ында 116 коммунистер бактааган.

Партболуктерниң ажылынче райком чогуур кичээнгей салып, олар ажыл планын тургузаарына, коммунистерге партийжи даалгалар бээринге, партийжи өөредилгени эрттиреринге дузалап турар. Райкомнуң бюрозунга парторганизациялар секретарларының партболуктерге чорудуп турар ажылының дугайында отчёдун өй-өйде дыңнап турар. Эрткен чылын райком бюрозунга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта партия организациязының партболуктерни удуртуп турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Райком бюрозунуң бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалы районда партболуктер ажылын улам идепкейжидеринге улуг идигни бергеш.

Партболуктер организакчыларын өөредириниң айтырыгларынче райком кичээнгейни күштелдирген. Оларның школазы доктаамал ажылдап турар. Ооң дыңнакчылары партийжи тургузугну, СЭКП Уставын, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Пленумнарының материалдарын өөренип турар. Партболуктерниң ажылы дээш эге организациялар секретарларындан негелдени бедиткен.

Бо бүгү ажылдарны чорутканы партболуктерниң ажылын сайзырангайжыдарынга идигни берген. Чамдык партболуктерде ажылдың дуржулгазы элээн мөөңнеттиниң, боже кичээнгей улгаткан. Чижээ, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң МТМ-де, хой фермазында ам ийи партболук (организакчылары С. Оюн, К. Салчак) ажылдап турар. МТМ-де партболуктуң хуралдары доктаамал эртип турар. Анда кышка белеткел, кедээ ажыл-агый техниказының септелгезин организаастаары, коммунистерниң өөредилгези, кышкы үеде мал ажылынга коммунист-механизаторларны хуваап чорудары дээш еске-даа айтырыгларны чугаалашкан. Партболуктуң коммунистериниң эгелээшкинниң түңнелинде илиирлер, андазынвар болгаш еске-даа элээн хөй техниканы эрткеп күзүн-не белеткеп тургускан.

Механизаторлар коллективи боттарының күжү-биле 17 тракторну септээн. Амгы үеде олар кедээ ажыл-агыйның бүгү техникаларын хову ажылынга белен кылдыр септеп доозуп турар.

Хой фермазында партболуктуң ажылы база багай эвес. Партболук аныяктарны хой ажылынче хаара тударынче кичээнгей салып турар. Он класс дооскан ийи аныяк кыс С. Салчак, Е. Кенден олар улуг хойжу коммунист Салчактың коданынга стажировка эрткеш, ам хойжулай бергеннер.

«Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Бурунгаар» совхозтарда партболуктерниң ажылы сөөлгү чылдарда элээн экижээн. Мерген СБФ-де партболуктуң (организакчызы З. Шогду) ажылы эки. Ооң үеделинде 6 коммунист бар. Оларның үжү саанчылар болуп, фермада чарыштың мурнуку одуруунда чорун, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп келген. Болукте коммунистер шупту партийжи даалгалыг. Партболук күш-ажылдың сагылга-чурумуп быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирген. Ооң түңнелинде ажыл шагы үзер чорук эвээжээн, мал чемин фермага ой-шаанда чедирип турар, малдың ажаалда-чемгерилгези экижээн.

Ол ышкаш «Бурунгаар» совхозта мыйыстыг бода мал семирти азыраар фермада болгаш өске-даа партболуктерниң ажылы база идепкейжээн.

Эрткен чылын болган партболуктерниң отчёт-соңгулдаларынга оларның организакчыларынга идепкейлиг, организакчы арга-мергежилдиг коммунистер соңгуткан. Ам районда партболуктер организакчыларының 52 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг, 62 хуузу улус ажыл-агыйының специалистери, 32 хуузу массалыг мергежилдиң ажылчыннары.

Районда партболуктерниң ажылын улам идепкейжидер талазы-биле ажылда чамдык четпестер бааа бар. Партия райкому партболуктерге чамдык эге организацияларның удуртулгазын кошкак контрольдап, оларның отчёттарын эвээн дыңнап турар. А эге организациялар боттары партболуктерниң ажылын канчаар тургузарының талазы-биле түгле айтыышкын, сүмелер бээри-биле кызыгаарланып турер.

Райком партболуктер организакчыларынга дневниктер берип каан. Ынчалза-даа оларның чамдыызы ону ажыглавайн турар. «Бурунгаар», «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтарда чамдык партболуктер ажыл планын тургуспайн турар.

Хой фермаларында болуктерниң ажылын ам-даа чогуур деңнелге чедир тургуспайн турар. Ында чамдык бергелер бар. Ылаңгыя бригада төптери чогуудан коммунист хойжулар чаңгыс черге чыглып, чугула айтырыг шиитпирлээринге таарымчалыг байдал тургустунмаан.

Түр партболуктерниң ажылы база-ла чогуур деңнелге четпес. Оларны организаастыы-биле тургузуп алза-даа, албан-хүлээлгезиниң хуусаазы доостурга, кылган ажылдарының дугайында партболуктер организакчыларының отчёттар бээрин практиканавайн турар.

Партболуктер ажыл-агыйжы болгаш идей-кижизидилгелиг чугула айтырыгларны шиитпирлээринге улуг дузаны чедириш болур. Ынчангаш партболуктерниң болгаш оларның организакчыларының ажылын моон соңгаардаа райкомнуң кичээнгейиниң төвүнде тургузары чугула.

М. ТАХВАТУЛИН,
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар кылдызының инструктору.

Кан-оол Сандыкович Хертек — Бай-Тайга районда эң хүндүткелдиглериниң бирээзи. Ол ам районнуң кадыр-берт оруктарында 15 чыл чолаачылап ажылдап турар. Сөөлгү 10 чыл иштинде К. Хертек районнуң суугарылга системазында ГАЗ-53 автомашинада ажылдап турар. Ол бирги класстың чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыны болган «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээниң кан дакпыр эдилекчизи.

Эрткен чылын 80 муң тонна-километр эртер планын 120 муң тонна-километр кылдыр күүсеткен, 800 литр кывар-чавр материалдарны камнаан алган.

ЧУРУКТА: чолаачы Кан-оол Хертек.

Аныяктарны мал ажылынче хаара тудары Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунда сөөлгү чылларда экижээн. Ында комсомолчу-аныяктарның хойжу звенолары тургустунган, олар бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Оларның бирээзи, комсомолчу кыстар: Лидия Саая, Кара-кыс Кара-Сал, Бопуймаа Кара-Сал оларның звенозу совхозтуң эрткен чылдагы 515 хураганын Барлык ховузунда Чер-Тейде кыштадып турар. Бо эрес-шоваа кыстар школа дооскан соонда ам ийи чыл улаштыр кадарган малын онча-менди өстүрүп келгеннер.

Лидия Очуровна Саяның удуртканы бо комсомолчу звено онгу беш чылдың дөртү чылының кыштаглаашкынын базала чедишкинниг эрттирип турар. Мөлчүн кыстарның ажылдап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны совхоз тургускан.

ЧУРУКТА: Лидия Саая.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

Депутаттың булуңу

Көскү киржилгелиг болур дээш

Бистиң Мөңгүн-Тайга районда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 3, район, көдээ Советтериниң 99, каттышкаш шупту 93 депутаттар ажылдап турар. Оларның ачызында районнуң экономиказы, тудуг-сууру, чоннуң культура амыдыралы көскү бурунгаарлаашкынларны, чаартылгаларны чедип алган. Совхозтарның, будурулгелериниң, албан организацияларының материалдыг, сан-хөө баазазы быжыккан, специалист кадрлар-биле хандырылга экижээн. Чонга ачы-дуза, коммунал-хандырылга чедирери көскүзү-биле экижип турар.

Район катап тургустунга-ла 10 чыл болган. Бо аразында чаа 2 интернаттар, 500 олуттуг школаның немелде тудуглары, Мөгөн-Бүренде кедээ Культура бажыңының чаа тудуу ажыглалда киргеп. Районда ийи культура бажыңнары, Тоолайлыгда кедээ клуб, ийи кедээ библиотекалар, ийи школа библиотекалары доктаамал ажылдап турар. 1980 чылдан эгелээш, районга 140 олуттуг уруглар садигин тудуп эгелээр. Оон чоорту районнуң Культура бажыңы, районнуң библиотеказы тутпуп эгелээр.

Район Соведиге соңгуткан 40 депутаттарның иштинден санэпидстанцияның эмчизи Ө. Саая, терапевт эмчи А. Прокудин, харылзаада оператор Р. Хомушку, башкылар М. Хомушку, О. Салчак депутат хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, боттарының округтарының соңгукчулары-биле доктаамал ужуражып, Советтиң ажылынга практиктиг дузаны чедирип, боттарының ажыл-чорудулгазының талазы-биле отчёттарын соңгукчуларга доктаамал берип турардар. Оларның аразында Ө. Саая депутат болуру-биле кады район эмнелгезинде партия организациязының секретары хүлээлгезин база эки күүседип турар. Ол ышкаш малчын депутаттар М. Бичеоол, Н. Оржак, О. Иргит боттарының депутат хүлээлгелерин малчыннарның кадык камгалал, садыг, культура негелделерин хандырарынче, малчын өг-бүлелериниң культуразын бедидериче доктаамал углаадырып турар.

Сөөлгү үеде район Совединиң доктаамал комиссиялары ажылын көскүзү-биле экижиде бергенин демдеглээри чугула. Чүл дээрге район Совединиң доктаамал комиссиялары 1979 чылда ажылының планнарын тургузуп алган, боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазын ол өзугаар чорудуп эгелээннер. Округтарга ужуражылгаларны, отчёттарны улам экижидер сорулганы салган.

Удуртур органнар, совет улус эң мурнакчы оолдар, кыстарны депутаттар кылдыр депшидип, оларга канчаар-даа аажок бедик бүзүрелди көргүзүп турар. Ындыг-даа болза, ол бедик бүзүрелди бистиң чамдык депутаттарывыс долузу-биле күүсетпейн турары хомуданчыг. Советтер сессияларына өзал чок олуржуп, аңаа боттарының санал-өнөдарын бээринден аңгыда онругунда кижи бүрүзү-биле тодаргай ажыл чорудары — депутаттарның эң чугула сорулгазы болур. Мындыг чугула негелдени чамдык депутаттар тоомчага албас, харын-даа сессияга безин келбес, санал-онал бербес боор турар. Олар доктаамал болгаш өскедаа комиссияларның ажылынга кирашпейн, округунга лекция, беседалар чорутпайн, Советтериниң ажылынга холбашкан хуралдар эрттирбейн, уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлешпейн турарлар. Ындыг депутаттарга Клара Кара-Сал, Хензиг Салчак, Антонина Кара-Сал, Анна Дандар, Чечек Салчак олар хамааржып турар.

Бир эвес тус-тус округтарның депутаттары партия, профэвилел, комсомол база өске-даа хөй-ниити организациялары-биле сырый харылзаалыг база округунда ажылдап, чурттап турар кижи бүрүзү-биле тодаргай, дээштиг ажылдаар чүве болза, арагачылар-биле, ажыл кылбас маңгысталчак амыдыралга хөөнүг ийи-чаңгыс кижилер-биле демиселди доктаамал чорудар чүве болза, ниитиниң корумчурумун хажыдарлар, өөредилгеден оспаксыраар, кем-хөрек үүлгедир кижилер бистиң аравыска турбас ийик.

Көдээ, район Советтериниң депутаттарының округтарында кижилер-биле ажылды ыракта чедир чорутпайн турарындан түгее Мугур-Аксы суурда безин 11 кижи ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, пазы четпээн 23 аныяк кижилер тускай учётта турар, а эвээш эвес кижилер арагалаанының түңнелинде милицияга кирип, шиитпирлеп, торгадыр, профилактика комиссияларына хемчег алдырып турар фактылар бар.

Школа назылыг чамдык уруглар чөптүг чылдагаанвар чокка школаларда өөредилгезин ара каггаш, кайда-даа өөренмейн, кая-даа доктаамзл ажыл кылбайн, улчумал амыдыралче киргени чажыт эвес. Уруг-дарының кижизидилгезинче сагыш салбайн турары-биле, боттары доктаамал арага-дарыга хандыктыш, ажыл шагы үзүп, кайы-бир албан, бүдүрүлге черинге орта ажылдавайн турары-биле чамдык өг-бүлелер база учетта алдынган болгаш административтиг органнарның хайгааралынга турар.

Ажылчы чоннарның чер-чер Советтериниң даныр кайгамчык улуг күжү—кедээ, район Советтериниң улус депутаттары үстүнде четпестер-биле эптеш чок болуп, илереттиннеп четпестерни дарый эдеринге боттары көскү киржилгелиг болурун үе шыгыызы-биле негеп келгенин бодаары чугула.

М. ОНДАР,
райкүүскомнуң секретары.

А. БЕГЗИ,
районда радиодамчыдылгазының корреспондент-организатору.

Улус депутаттарының Хендерге кедээ Совединиң депутадынга 1977 чылда болган соңгулдаларда соңгуткан мен. Ынчан хойжулан ажылдаан, чаа-ла чыл ажыл турганывыс ол. Черде ынчаш мал ажылынга аныяавыстан-на ажылдап эгелээн бис. Өөм иштиг Александр-биле 1973 чылда баштай бызаа ажаап турган бис. Ооң соонда инек кадарып чордувус. Аныяктарны хой ажылынче кыйгыра бээрге, баштай хураганнар хүлээп алгаш, оларны онча-менди малдаан бис. Ооң соонда төрүүр хой хүлээп алгаш, оларның хураганнарын менди ап, дүк кыргын алыр планнывысты ажыр-даа күүседип чордувус.

Амгы үеде база-ла төрүүр хой кадарып турар бис. Кадарып турар коданывыста 348 хой бар, олардан 295 хой төрүүкен, ийи хураганны артыкка алган бис. Ам баштай төрүттүнген хураганнар доруккан, оътка кире берген, чамдыктары чылыг хүннерде нелери-биле кады одарже үнүп-даа турар. Арткан хойларывыс уурук-сууруктан төрүп турар. Сакманчыларывыс ажылын дооскаш, чана берген болганда хойну-даа, хураганны-даа ажаап, чемгерери кадарчылар бистиң үлүүвүсте онаажып арткан. Ынчангаш ажыл хөй, чайлыг үе-даа эвээш боор-дур. Хой, хураган хүр, мал чеми бар болгантың харын чүгээр боор турар.

Бо чылын боттарывыска алган социалистиг хүлээлгевис база белен эвес. Төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны, бир хойга онааштыр 2,8 кг дүктү кыргын алырын, сагенни болгаш өдекти шылаар хиревис-биле белеткээрин хүлээнген бис. Сөөлгү үеде хой бүрүүзүнден хураган алыр деп кыйтырыт бар-дыр. Бис ону кончуг чүүлдүүзүнүп деткип турар бис. Шынап-ла төрүүр хой бүрүүзүнден хураганны ыяап-ла ап болурунуң аргазы бар-дыр деп чүвеге үр эвес-даа болза, ажылдап келген чылдарывыста база бистиң Жданов аттыг совхозтуң мурнакчы хойжуларының дуржулгазындан бүүрүп көрдүвүс. Мону чедип алыры хой ажылын шын организастап чорударындан болгаш малчыннарның кызымак, билдилиг ажылындан хамааржыр деп бодаар мен.

Мээң соңгуткан округумда соңгукчулар ындыг-ла хөй эвес. Ынчалза-даа депутат кижиниң оларның өртүзүнга ажылы округтуң улуг, бичезиндеш хамаан чокка хөй болур болгай. Мен барык ай санында соңгукчуларымга чедип, оларның ажыл-хереенин амыдырал - чуртталгазын ы ң болгаш уругларының өөредилгезиниң дугайында чугаалажып турар мен. Ынчалзадаа олар колдуунда малчыннар болганындан тарамык чурттап турар, ынчангаш өг-бүле бүрүзүнге ай санында чедери берге. Моон үжүрүнда кайы соңгукчуның аал-орнынга баштай баарын тодарадып алыры ажыктыг боон турар.

Советтиң депутады кижи сессияларга доктаамал олуржуру, оларга санал-онаалын бээри ажбан болгай. Ынчаарга маңаа бир чугула чүүл сессияларның болгаш күүсүм хуралдарының шиитпирлерин чонга чедирери, оларның күүседеэзи организастары болгай. Ынчангаш мен сессия болган санында соңгукчулар-биле ужуражып, отчёдумну берип, чаа шиитпирлерни оларга дыңнадып турар мен. Советтиң сессиязының азы күүсүм хуралының шиитпирлерин күүседирин чедип алыр дээш округтуң соңгукчуларыбыле активтер болгаш хойнинти организациялары-биле кады ажылдаары үре-түнелдиг болур деп бодаар мен.

А.-С. СУНДУЙ,
Хендерге кедээ Советтиң депутады.
Улуг-Хем район.

Кызылдың даараныгга фабриказында депутаттар болүүнде беш депутат кирип турар. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Александра Леонтьевна Ткачева, хоорай Совединиң депутады Вера Донгак депутат хүлээлгелериниң айы-биле хөй ажылдарны чорудуп турар.

Фабрикада депутаттарны боттарының ажылчын өөрүнүп, соңгукчуларының аразынга азы хүлээп алышкынга бо-ла көрүп болур. Депутаттар соңгукчуларның болгаш коллектив кежигүннериниң дилеглерин болдунар-ла аргазы-биле чөп шиитпирлээрин орадаажып турар.

ЧУРУКТА: № 1 бригаданың даараныкчылары (солагай талазындан) Д. Чоржей-оол, Р. Хертек, бригадир В. Ховратова олар депутаттар В. Донгак, А. Ткачева оларга ужуражып келгени бо.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Статистика медээзинден

ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫ

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он алдыгы чыыжынга 1977 чылда шупту 3582 депутат соңгуткан. Ооң иштинде Кызыл хоорай Соведиге 191, районнар Советтериге 840, районнарга чагырткан хоорай Советтериге 200, суур Советтериге 126, көдээ Советтерге 3569 депутат.

Боттарының соңгуткан округтарынга депутаттарның ажыл-чорудулгазы сөөлгү чылларда элээн идепкейжээн болгаш хөй талалыг, дээштиг апарган. Ол ажылдарның бирээзи депутаттарның соңгукчуларының мурнунга отчёттары болур. Тыва АССР-ниң Конституциязының болгаш депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуунуң чогуур чүүлдериниң негелделерин күүсетпишаан, чер-чер Советтериниң барык бүгү депутаттары эрткен чылын соңгукчуларынга боттарының отчёттарын бергеш, а чамдыктары 2-деп хөй катап кылган. Соңгуткан округтарындан аңгыда депутаттар оларның кандидатуразын депшиткен коллективтеринге отчёттарын база берип турар.

Округтарынга болгаш коллективтеринге 2-деп хөй катап отчёдун берген депутаттарның хуузу ниити санның 91,4 хуузу четкен. Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга район Советтериниң, Эрзин районнуң район болгаш бүгү кедээ Советтериниң, Туран хоорай, Кызыл-Мажалык суур Советтериниң бүгү депутаттары ийи болгаш оон хөй катап отчёттарын берген. Соңгукчуларның болгаш депшиттирген коллективтериниң мурнунга депутаттарның отчёттары Бай-Тайга, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарга организастыг болгаш ажыл-хереки байдалларга бедик деңнелдиг эрткилээн.

Ынчалза-даа чер-чер Советтериниң чамдык депутаттары хоойлуларда оларга тывыскан чамдык эрге-хүлээлгелерин долузу-биле күүсетпейн турар. Ындыг депутаттар боттарының округтарында байдалды багай билир, соңгукчулары-биле харылзаазы кошкак болур болгаш Советтериниң ажылының планнарын, сессияларының шиитпирлерин чонга чедирбейн турар.

Чамдык депутаттар соңгукчуларга чылда ийиден эвээш эвес отчёдун бээр дугайында депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуунуң негелделерин күүсетпейн турар. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Тожу болгаш Өвүр районнарның чер-чер Советтери элээн хөй депутаттарның чылда ийи отчёт бээрин хандырбаан. Улуг-Хем, Өвүр, Тожу болгаш Чөөн-Хемчик районнарга депутаттарны бөлүктеп отчёталыр чоруктарны болдуруп турган.

Улус депутаттарының чер-чер Советтери болгаш оларның күүскомнары, Советтериниң бүгү депутаттары үстүнде демеглетиннеп чүүлдерден чогуур түңнелди кылыры чугула.

БАШТАЙГЫ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ЛОЗУҢУ-БИЛЕ

Бирги беш чылдың шалыпчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. В. Блохина аттыг шилчин чоруур шанналды Тираспольдун Киров аттыг шуткулга машиналар заводунда Виктор Галиченконун токарьлар бригадазынга бир-ле дугаарында тывыскан. Бүдүрүгеде комсомолчу-аныктар коллективтериниң социалистиг чарыжының тиилекчилеринге тыпсып турары-биле ол шанналды доктааткан. Кировчуларның улуг салгалдарының «Беш чылды—хуусаа бетинде!» деп кыйгырыы-биле ажылдап турган, В. Галиченконун бригадазы бүдүрүлге графигин чеми ай мурнап, бүгү продукциязын холуттурбайн дужаап турар.

Аныяк токарьларның хөй кезиниң ажылчын биографиязының эгези онгу беш чыл болуп турар болза, бирги беш чыл Валентина Васильевнаның чуртталгазынга онза тураскаадлыг үе-чада болуп турар. Бежен чыл бурунгаар локомотивилерге, дөзрбелерге, саржаг ыыр бичин бүдүрүлгелерге нарын эвес кезектер кылып турган бичин заводка ол он чеди харлыг комсомолчу кыс келген. Валентинаны шуткуур цехке хүлээп алган. Ол-ла 1929 чылда заводтуң аде тургузулгазы ол цехтен эгелээн. Ленинградтың «Красный выборжец» заводунуң коллективинин социалистиг чарышка киржир дугайында кыйгырымга ол цехтиң ажылчыннары баштайгылар-биле деңге харыылаанар.

Суттарылга бугалары казарда 300 чер казычыларын солуп болур грейдер-элеваторну дүрген чогаадып, бүдүрүн үндүреринге ол патриоттуг шимчээшкин тираспольчуларга аажок дузалаан. «Тергиин метро тудугжузу» деп демдекти Валентина Васильевна ховар тураскаал кылдыр кадагалап чоруур. Москва метрополитениниң тудуунга хереглээр чагыны хуусаа бетинде күүсеткени дээш болук эштери-биле кады шаннаткан.

Үжен чылдарда заводтуң коллективи Магнитканың болгаш Кузнецкиниң, Днепростройнуң болган «Запорожстальдың» хүндүлүг чагыгларын күүседип, Молдавияга чаа-чаа бүдүрүлгелерни тудуп тургузарынга дузалап турган. Ол аразында бүдүрүлге болу өзүн, эн чаа дериглер-биле чепсегленип, улам нарын техника бүдүрүп үндүреринче шилчин чоруп орган. Социалистиг чарышты калбартырынга, ажылчын кадрлар белеткээринге В. Блохинаның салыышкыннары Төрөөн чурттуң бедик үнелээшкинин алган—аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Валентина Васильевна ам пенсияда, ынчалза-даа бодунуң бүгү ажыл-амыыралы-биле холбашкан, бодунуң болгаш ооларының күш-ажылчы намдары аңаа эгелээн, ам оон оглунуң оглу ажылдап турар цехке ол болганчок-ла чеде берген турар. КамАЗ-тың болгаш Волганың автозаводунуң, «Ростсельмаштың» болгаш Харьковтуң трактор заводунуң болгаш чурттуң өскедаа он-он бүдүрүлгелериниң чепсегленин турары эскит чокка шуткуттунган тургузугларны, комплекстерни заводтуң шуткуп үндүрүп турарынга ол аажок чоргаарланып турар.

Кировчулар продукция бүдүрүп үндүрерин арбыладып, шуткумал дериниң чаа хевирлерин шингээдип ап турарлар. Олар «Беш чылды—хуусаа бетинде!» деп лозуң-биле ажылдавышаан, боттарын бирги беш чылдың шалыпчыларының хөрөөнин уламчылакчылары деп санап турарлар.

Б. ГИССЕР,
СЭТА-ның корр.

ТИРАСПОЛЬ,
Молдав ССР.

ДӘӘДИ ШКОЛАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ЗАВОДТА ӨННҮКТЕРИНГЕ

Дәәди өредилге чериниң лабораториязынга универсалдыг агрегаттың сөолгү шенелдеринче Витебскиниң трикотаж кылыр ажылчыннарын чалаан. Оларның чагыы-биле әртемденнер болгаш конструкторлар ажылдап турган. Шимчеликтиниң ажылдаары соксай берген соонда, мастерлериң бодалы чаңгыс аай болган: «Тергиин-не машина-дыр!». Ол амгы үеде ажыглаттының турар агрегаттардан ийи катап улуг бүдүрүкчүлүг. Оон аңгыда аңаа дыка хөй янзы-бүрү үүлдерни кылып болур: кончуг чуга, хөлдиг үнтардан эгелээш быжыг шлангыларга чедир. Машина бердинген программа өзүгаар болу автомат дузазы-биле ажылдаар болганда, ажыдыннарның күш-ажылы дыка чиигээр.

Витебскиде чиик үлетпүрнүң технология институдунуң әртемденнери болгаш студентилери-биле бүдүрүлгелер коллективтериниң кады ажылдажылгазы чыл келген тудум-на улам быжыгып турар. Чоокта чаа аңаа республикада эң улуг Лукомль ГРЭС-тиң болгаш Витебскиниң индик фабриказының механизаташкынынга ажыглаар дериг-херекселдерни чогаадып кылган, оларга автор хереченнелдерин тывыскан, оларның үстүн студентилер алган.

(СЭТА-ның корр.).

Витебск.

КОМПЛЕКСТИГ ПРОГРАММА-БИЛЕ

Мордва университединиң әртемденнериниң сүмелээнин өзүгаар Большеберезниковский районда чаа камгалал чери ажыттынган. Сура хемниң кыдында улуг девискээри — арга-арыг, хөлдер, шынаалар-ны күрүне камгалалынга алган. Ынчангаш Волганың эң улуг адырларының үнүнде бойдус байлактарын чөп ажыглаарынче болгаш камгалаарынче угланган программаны дәәди өредилге чериниң доозукчулары ажылдап турарлар. БАМ-га ийи дипломнуг баары чаңчыл апарган.

(СЭТА-ның корр.).

Хабаровск.

ИЙИ ДИПЛОМНУГ — БАМ-ЧЕ

Хабаровскиниң педагогика институдун доозар, келир үениң физика, биология, төөгү башкылары — шупту 30 кижи спорт судьяларының болгаш тренерлиг хереченнелдерин алганнар. Ийиги мергежилди чедип алырынга оларга хөй-ниити профессияларының факультеди дузалаан. Оон 16 салбырларында лекторларны, бойдус камгалалының инструкторларын, ойнаарактар театрларынга болгаш шин коллективтеринге режиссёрларны, музыка ансамбльдериниң удуртукчуларын белеткеп турар. Ында билиглериниң бүгү адырларының талазы-биле 400 мүн ажыг номнуг библиотека, дөрт дылда бижиткен фонотека, чуруктар хоолгаларының байлак коллекциязы бар. Кичәәлдер чамдыкта делгелге залдарынга, театрларга, кинохроника студияларынга болуп әртер.

Факультеттиң хөй-хөй дыңнакчылары бодунуң институдунга дуржулганы мөөнгеп ап турар. 1600 кижи бот-тывынгыр уран үүлге киржип турар, студентилерниң кылганы дөрт документалдыг фильмнери ССРЭ-ниң УАЧД-ның дипломнары-биле шаннаткан.

Байкал-Амур магистралының чөөн талакы кезиниңде бүгү школаларда ук өредилге чериниң доозукчулары ажылдап турарлар. БАМ-га ийи дипломнуг баары чаңчыл апарган.

(СЭТА-ның корр.).

Хабаровск.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

СӨӨЛГҮ ТУЛЧУУШКУН

Дайын мурнунда Николай Попов нефть тывыжынга ажылдап турган. 1941 чылдың сентябрьда фронтуга чадаг шериг кезээнге барган. Фронтучу эштериге ол кажан-даа мактанып, билиргеп көрбөөн. Аңаа дайынчы Попов тулчуушкунга бодун канчаар алырын үлетер кылдыр көргүзүп чораан, а ротаның парторгу Попов дайынчыларның сагыш-сеткилин артык, хөорем сөстер чокка сергедип, сорук киириптер турган. Оон бөдүүнү, идегелдин дээш ротага аңаа ынак, хүндүлээр турган.

Оон бир эжи мындыг таварылганы мөңгө төөгөөн. Дайын үеэнинң солуннары Кызыл Армияга дузалаамчы фондузунга совет хамаатыларның аки тура дадывырларының дугайында доктаамал бижип турган. Ынчаар чыгдынган акша-хөренги-биле үгер-бооларны, танкыларны, самолёттарны, корабльдерни кылып бүдүрүп турган. Фронтучу солдаттар ол дугайын чугаалажып, төрөөн черлерин сактып, тыл-биле харылзаазын иередип турганнар.

— Мөөн чуртташтарым кайы хире-дир—дээш «Правда» солунну Попов тудуп алган, көргүзүп чугаалады. — Бакужулар «Азербайджанның колхозчузу» деп танк колонназын тударынга сезен миллион ажыг рубльди чыгган-дыр.

Оон соонда кезек болганда ол чуртташтары — куйбышевчилериниң боттарының шыгжаан акша-хөренгизи-биле дайынчы самолеттарны бүдүрүп үндүрүкенин чоргаараа-биле чугаалаан. База-ла оон чуртташтары — пензачылар шериге боттарының акша-хөренгизи-биле дузалаанын өскүктеринге дыңнаткан.

— Коля, удавас кымны-даа ылгавыр чок чуртташтарым дээр-дир сеп, аа — деп, солдаттарның бирээзи баштактанган.

— Чугаалап турган чүвемде меге чүве чок—Бакуга чурттап, ажылдап турдум, оортан фронтуже келдим. Куйбышев области Тамбовка суурга төрүттүндүм. Пензага өөренип турдум.

1944 чылда Николай Поповту политажылдакчыларның курузунче өөредип чоруткан. Оны дооскан, Висла-Одер операциязынга белеткеннип турган 2-ги Белорус фронтузунуң шериглериниң составына кирип турган 46-гы Луга дивизиязынга батальонга биче лейтенант дужаалдыг парторгтай берген.

Маршал Г. К. Жуков бодунуң сактыышкыннарында ол шаан халдаашкынга белеткелиң үеэнинде шеригниң партия организациязының чоруткан аажок улуг ажылдарының дугайын бижип турар. Аңаа Поповтуң киржилгеэн полк командириниң дужаалында «бодун билдилиг, идепкейлиг, ажылгыр политажылдакчы деп көргүскен» дээш каш сөстер-биле илереттинген.

2-ги Белорус фронтузунуң шериглериниң халдаашкыны 1945 чылдың январь 13-те эгелээн. 46-гы дивизияның туружунда үгер-бооларның даштаашкыны 10 шахта диңмиреп үнген. Бир шак чээрби минута дургузунда дайынның камгалалын үгер-боолар чылча берип келген. Оон соон дарый чадаг-шериг, танкылар, тулчуушкунну дорт деткиир артиллерия буруңгаарлап киргеН...

Январь 26-да, дүнекги аарберге кадыг тулчуушкун соонда, Николай Поповтуң батальону Висла хем эринге, Нове деп польша хоорай чоогунга үнүп келген. Автоматчылар ротазы сугда салдаан доштар дамчып хемни кеже берген. Оларның-биле кады парторг биче лейтенант Попов база чораан. Удаааанда салдар-биле бүгү батальон кежип келгеп, хемниң барын эринде узун дурту ийи километр, дооразы бүдүн чартык километр черге быжыгланыпкан. Хем ол чарыында эолеп алган ол чер аажок үнелиг турган. Оортан халдаашкынны уламчылап болур, азы дайынның кичээнгейин олче хаара тудуп турган, өске черден хемни эвээш чидириглериг кежип болур.

Батальон деткимче кээрин манап турган, ынчалза-даа үе эрткен тудум оон кээринге идегел өскүп эгелээн. Агаар баксырап, улуг хат келген. Салдаан корааң доштар артиллеристериниң салдарын чуура үстүрүп каштар, хемни кежер арга чок апарган.

...Тулчуушкунуңн бирги хүнү төнүп келген. Батальонуң дайынчылары дайынның алды халдаашкынын ойтур шапкан, элээп каш танкыларны узуткаан. Чадаг-шеригжилер-биле кады хемни ийи артиллеристер кежип келген турган — улуг лейтенант Юрченко биле рациялыг лейтенант Уфимцев олар. Чөөн таласы эриктe үгер-бооларның адымыкыннарын олар таарыштыр башкарын турган.

Десант эолээн чериниден аткаарлаваан, ынчалза-даа күш эвээжеп-ле турган. Бирги ротаның командири өлүрүп кварга, ротаның командылалын парторг Попов бодунга хүлээп алган. Ротага улуг фашистер алды «тигрии», бодуу чоруур үгер-бооларны, батальон чыгыы чадаг-шеригжилерни халдадып киргеН. Ол халдаашкынны ойтур шавары болдунмас ышкаш деп бодал-даа тургустунуп келген. Ынчан Попов ийи аар граната-ларны алгаш, танкыларга утказыштур үүгеп чоруп каан. Рота, дайынның чадаг-шеригжилерин боолавышаан, командириниден каран салбайн хайгаарап чыткан. Граната-зын октаарга бир танк өрттеп-ле берген. Оңгудан бир дайынчы ийиги танкыны өрттендирипкен. Дайынчыларның хей-аъды дораан өөдүрүлген.

...Дүн дүжүп келген. Оъчемзек төнер чыгаан. Батальонуң удурланыышкыны көзүлдүр-ле сулараал. Бирги ротаның быжыглаштан чериниде завод-даа четпес кижи артыкан. Оларны дайынчар мырыңай хем эринче чыган келген. Кас демдектиг танкылар онгарларже шуут чоокшулаан. Дайынчы бүрүзүнге удур бир танк онаажыр чыгам.

Ол берге үеде парторг Николай Попов база катап тура халаваш, граната-лың танк алдынче кирип октапкан. Ыш, чалбыышка бүргеткен «тигр» туруп алган. Попов ол аразында балыгладыпса-даа, барып дүшпээн. Харын артыкан чаңгыс граната-зын тудупкан, кел чыткан база бир танкыга удур оозу-биле эш-өөрүн камгалап алыр дээн дег базышкан. Николай граната-ның чаызылдырар даарбаан адыра соп четтигишпен... Кулак уюк чаотымышкынның адаа-биле дириг артыкан дайынчылар дайынга удур коргуш чогу-биле бир демниг өөдүрүлген...

Совинформбюронуң ол хүнгү медээлеринге 2-ги Белорус фронтузунуң шериглери дайын-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарга киришкен деп дыңнаткан. Эртенги совет солуннарга Уинстон Черчиллдиң «Бис Силерниң алдарлыг тиилелгелериңерге, ийити дайынга удур киргеН хөй күжүңерге, шериңерге магадан тур бис. Төөгүлүг тиилелгелериңер дээш бистен өөрүн четтиришкининг байыр сестерин хүлээп алырыңарны диледивис» дээн чагаалын парлаан. Хостаткан Варшаваның чурттакчы чонунга 60 мүн тонна тараны совет республикалар дузаламчы кылдыр халаска чоруткаанын СЭТА дыңнаткан...

Николай Попов Тиилелгего чүс ийи хонук чедир чурттаваН. Москваның кырынга тиилелгениң салюду диңмиреп турар хүнде, Бакуда оон чурттап турган кудумчузун чурттакчыларның дилээн өлүгаар Совет Эвилелиниң Маадыры Николай Попов аттыг кудумчу кылдыр эде адаан.

Иван РОЩИН,
халажылгада полковник.
(ПМА).

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУ ЧАВЫРЫЛДЫРАР ДӘӘШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Сенаттың даштыкы херектер, камгалал болгаш чепсектиг күштер талазы-биле комиссиязының хуралынга чүве чугаалап тура, Францияның даштыкы херектер министри Ж. Франсуа-Понсе совет удуртукчулар-биле Францияның президентизи В. Жискар д'Эстэниң Москвага ам болур чугаалажышкыннары дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын үргүлчүлээриниң хөрөөнге чугула ужурдузалыг болур деп онзалап демдеглээн.

Израиль-египет чаңгыс талалыг дугуржулга дугайты чугаалап тура, Франция болза, палестин айтырыгны чөпгүг шиитпирлээринге үндезилээш, Чоокку Чөөн чүкке бүгү талалыг таарыштыр тайбың шиитпирлээшкин дээш туржуп турар дээрзин Ж. Франсуа-Понсе онзалап демдеглээн.

* * *

ПАРИЖ. (СЭТА). Бистиң ийити хүлээлгевис чүл дээрге, төөгүден бээр тургустунуп келген француз-совет найыралды быжыглаары, янзы-бүрү талаларга ийи чурттуң аразынга үре-түннелдиг солчуушкуннарны калбартыры болур деп, «Франция-ССРЭ» ийитилелдин далай эринде Шаранта департаментиде салбырының чингине секретары Ж. Тисандье медеглээн. Француз-совет кады ажылдажылганың түннелдеринге ийитизи-биле сеткиливис ханганын илергейлеп турар бис, ол кады ажылдажылганың аргалары ам-даа хөй кылдыр санап турар бис деп, ол чугаалаан. Ол кады ажылдажылганы улустарның күзел-чүткүлдеринге, тайбынның болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының эрге-ажыктарынга таарышкан чаз, улам бедик деңнелге бир дем-биле көдүрүп болур.

Францияның президентизи В. Жискар д'Эстэниң Москваже баарынга болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чугаалажышкыннар кылыр деп турарынга Францияның хөй-ниитизи байыр чедирип турар. Дээди деңнелге ол ужуражышкынның түннелдери Европада политиктиг байдалга чаагай салдарын чедирип, бистиң чурттарывыстың аразында харылзаалар хөгжүдүзинге чаа идигни бээр деп, ол чугаалаан.

СЕССИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

СОФИЯ. (СЭТА). Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының Чингине чөвүделиниң Болгария Улус Республиканың найысылалынга болган сессиязы делегейниң профэвилел шимчээшкининин чаңгыс эвиниң улам быжыгып турарын көргүскен. Оон киржиктилери IX Бүгү-делегей конгрезинин шиитпирлериниң күүседелдезинин түннелдерин үндүрүп, 1981 чылга чедир үеде сорулгаларны төлевилээн. Ажылчы чонарның эргелерин үргүлчү базып турар реакцылыг болгаш фашистиг өзү-чурумнарны олар буруу шапкан.

Социалистиг чурттарда профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазынче улуг кичээнгейни салган. Чүве чугаалаанның айтып турганын өзүгаар алырга, херек кырында боттуг социализмниң байдалында оларның ажылы делегейниң бүгү профэвилел шимчээшкининге принципиалдыг ужурдузалыг.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының Чингине чөвүдели резолюция хүлээп алган, Кыдаттың Вьетнам Социалистиг Республикага удур агрессиязын чаңгыс эп-сеткилдиг шиитпирлиг буруу шапкан болгаш бодунуң хамаарышпас чоруун камгалаар дээш вьетнам улустун демисели-биле эп-сеткилин долу каттыштырып турарын илергейлээн.

Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының Чингине чөвүдели база бир өске документ хүлээп алган, Египеттиң болгаш Израильдиң аразында дерзин сулчаэни болгаш Израильдин Мурнуу Ливанда сексаал чок чөнгээлерин эн шыңгыы буруу шапкан. Империализмге болгаш апартейдке удур Мурнуу Африканың улустарының демиселин деткээн резолюцияны, ол ышкаш диктаторжу өзү-чурумнарга удур демисежип турар Чилиниң болгаш Никарагуаның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының резолюциязын база чүүлдүг деп көрген.

Чепсегленишкинни дүжүреринин социал-экономиктиг талаларынга хамаарыштыр Бүгү-делегейниң профэвилел конференциязын чыылдырарының эргежок чугулазын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының Чингине чөвүдели айытган.

ИРАН: революцияның чазы

Иранда бо чылгы час онзагай. Ол — революцияның баштайгы чазы-дыр. Оон эңне кайгамчыктыг хүнү—апрельдиң 1 болганы чугаажок. Ийи чартык муң чыл догунаН келген иран монархия кажан-даа турбас кылдыр ол хүн хөмдүндүр шаптырган, бүгү улустун сапал-оналын алганының түүнелинде Иранны Ислам Республика кылдыр албан хуузу-биле чарлаан. Республиканчы тургузугнуң бадыткаттынганы дээрге, Иранда антимонархисчи, антиимпериалистиг революцияның болдунуң хөгжүлдезинин чаа үе-чадазынче киргени ол болур.

Республиканың конституциязын бадылаары болгаш эрге-чагырганың доктаамал органнарын тургузары ол үе-чалада бирги эзлчегиин сорулгалары болу бээр. Конституция ассамблеязынга соңгулдалар июнь 1-де болурун Тегеранда чарлаан. Конституцияның телевилелин бүгү чон чугаалажып көөр кылдыр удавас киирер.

Шах-хаан өзүзүнга удур күштерниң эрге-чагырганга киргениниң түүнелинде революцияның бүгү сорулгалары шуут-ла шиитпирлеттинге бергени ол эвес дээрзин Иранның удуртукчулары билип турар. Революстуг чорудулга казбарын база ханыдып турар. Чаа Иранның дайынаарын дээрзин Ж. Франсуа-Понсе онзалап демдеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Бистиң ийити хүлээлгевис чүл дээрге, төөгүден бээр тургустунуп келген француз-совет найыралды быжыглаары, янзы-бүрү талаларга ийи чурттуң аразынга үре-түннелдиг солчуушкуннарны калбартыры болур деп, «Франция-ССРЭ» ийитилелдин далай эринде Шаранта департаментиде салбырының чингине секретары Ж. Тисандье медеглээн. Француз-совет кады ажылдажылганың түннелдеринге ийитизи-биле сеткиливис ханганын илергейлеп турар бис, ол кады ажылдажылганың аргалары ам-даа хөй кылдыр санап турар бис деп, ол чугаалаан. Ол кады ажылдажылганы улустарның күзел-чүткүлдеринге, тайбынның болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының эрге-ажыктарынга таарышкан чаз, улам бедик деңнелге бир дем-биле көдүрүп болур.

Францияның президентизи В. Жискар д'Эстэниң Москваже баарынга болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чугаалажышкыннар кылыр деп турарынга Францияның хөй-ниитизи байыр чедирип турар. Дээди деңнелге ол ужуражышкынның түннелдери Европада политиктиг байдалга чаагай салдарын чедирип, бистиң чурттарывыстың аразында харылзаалар хөгжүдүзинге чаа идигни бээр деп, ол чугаалаан.

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң улустарының чаагай чоруунга

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Совет-америк садыг-экономиктиг харылзааларны бүгү талалыг калбартырын болгаш садыглажышкынга ССРЭ-ге эң-не таарымчалыг байдалды бээрин электроннуг техника талазы-биле АКШ-та эң кол компанияларының бирээзи болур «Хьюллет-Паккард компаниин» даргазы Дэвид Паккард саналдаан. Ийи чурттуң улустарының аразында ботботтарын билчирин өстүреринге арганы берип турар ийи талалыг садыглаашкынны хөгжүдери АКШ биле ССРЭ-ниң аразында политиктиг байдалды эвилеринге эки салдарны чедирер деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага ол демдеглээн.

Оон-биле холбаштыр АКШ-тың конгрезинин тургусканы совет-америк садыглажышкынны хөгжүдериниң оруунга тургускан ылгай көөр моондактарны чайладырының эргежок чугулазын Д. Паккард онзалап демдеглээн. Ол кызыгаарлаашкыннар америк хөрөнгитен бөлүктерге рынокторны болгаш ажыктыг чагыглар алырын чидиреринге, АКШ-тың экономиказында ажылдаар черлериниң эвээжээринге, бистиң садыг балансывыстың баксыраарынга чедирген деп, ол медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Дөн эргениң болгаш кайызынга-даа ажыктыг принциптерге АКШ биле ССРЭ-ниң аразында садыг-экономиктиг харылзаларны болур-чогуур-биле тургузары ийи чурттуң үндезин эрге-ажыктарынга дүжүп турар деп, «Пуалман-жаллог» дээр машина тудар компаниянның оралакчы президентизи болгаш кол эргелекчизи С. Д. Амбросио онзалап демдеглээн.

БҮГҮ-НИИТИ ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). ССРЭ биле АКШ-тың аразында стратегиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының дугайында чаа дугуржулга боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадырының болгаш ядролуг дайынның айылын чайладырының оруунга чаа улуг базым болур деп, АКШ-тың Демократтыг партиязының сураглыг ажылдакчызы, мурнунда сенатор чораан Ю. Маккарти медеглээн.

Лос-Анджелоска делегей айтырыгларының талазы-биле чөвүделге чүве чугаалаан, Совет Эвилели-биле ындыг дугуржулганы чедип алыры, тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдери «бүгү-ниити тайбынның эрге-ажыктарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болур» деп, ол онзалап демдеглээн. Америк даштыкы политиканың болгаш амгы администрациянның чедишкиннерин азы чедимче чок үүлдерин канчаар-даа үнелеп көрүп турда, тодаргайлаар кол үүл болза АКШ-тың чазааның совет-америк харылзааларга эки талаже өскерлишкинни кайы хире хандырганын чедип алганы болур. Ол харылзааларга баксыраашкын бүгү делегейге тайбынның хөрөөнге этиннмес багай ужуктарлыг болур ийик дээраинге кандыг-даа чигиниг түрбас деп, Ю. Маккарти чугаалаан.

«Соок дайынның» методтарын ажылап турган, АКШ-та барының үзелдиг куштериниң совет-америк харылзааларда эки хөгжүлдеге шаптыктаар деп турарын Ю. Маккарти шиитпирлин-биле буруу шапкан. Ындыг оралдажышкыннар бистиң күрүнелеривистиң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга удурланышкак.

АКШ биле ССРЭ-ниң аразында дарылзааларга чавырылышкынның политиказын деткип, стратегиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының дугайында ийиги дугуржулгага дүрген ат салырын сураглыг америк дипломат болгаш төөгүчү, мурнунда АКШ-тың КНО-нуң чанында доктаамал төлөөлекчизи чораан Ч. Йост саналдаан. Совет Эвилели-биле удур демисежириниң оруунче чурттуг албадан турар АКШ-та барының үзелдиг болуктериниң оралдажышкынларына өйтүр шавышкынны бээринче америкаларны ол кыйгырган. Ындыг айылдыг угланышкын ийи чурттуң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг чоруктуг чидиглеериниңе чедирер деп, «Крисчен сайенс монитор» солуннуң арынарынга ол онзалап айытган.

Стратегиг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында ийиги дугуржулгага дүрген ат салыры Каттышкан Штаттарның болгаш ийитизи-биле делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүжүп турар деп, Станфорд университединиң профессору В. Панофски медеглээн.

В. МАТЯШ.

ЧУРУКТА: 25 чыл бурунгаар ядролуг чазылдырыышкынның түүнелинде өлген япон балыкчыларга тураскаал болдурган чыскаал.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

ДЕЛГЕЛГЕ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң лекторий залында чурукчуларның делгелгеси ажыттынган. Ында бойдус темазынга турескаатган чуруктарны делгээн.

С. Ланаының «Час», «Шивилиг», «Тарыс», Тыванның комсомол шаңналының лауреады С. Саяатың «Апрельдиң хүнү», А. Бовейленциң «Енисей» деп чуруктарын болгаш өскедаа авторларның ажылдарын ында киргген.

Тываның каас-чараш бойдус чурумалын чурукчулар чогаадыкчы ёзу-биле боттарының ажылдарында көргүскен.

УЖУРАЖЫЛГА

Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери О. Ч. Ензак, М. А. Рамазанова-биле Кызылдың № 2, 7 школаларының өреникчилериниң ужуражылгазы ук музейге болган.

Сураглыг артистер Тывага театр уран чүүлүнүң хөгжүлдезиниң, кандыг-кандыг шилерге ойнаанын чыылганнарга чугаалап бергеннер.

Ольга Чыртакпаевна Ензак «Буктуг Ямбуй» деп киноның кол ролюнга ойнаан, ол дугайында өреникчилерге сонуургаткан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

АЖЫКТЫГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Найысылалдың будуруллеринде эки тура өрт дружиналарының командирлериниң семинар-чөвүлел хуралы болуп эрткен.

Кызылдың өрт камталал киздизиниң начальниги В. А. Гиро иletkел кылгаш, дружиналарның кылган ажылынга доктаагаан. Эрткен чылын эки тура дружиналарның кежигүннери өрт болдурбазынга улуг хемчеэлдиг ажылды кылып, дыка хөй өрттү өскүвээнде өжүргеп. Өрттүң чедирген когаралы 1977 чылга деңнээрге Кызылга 13 катап кызырылган. Сүт комбинадында, Чуртталга-коммунал ажылдагы министерствозунуң автотранспорт будурулгезинде, «Росторгодежда» базазында болгаш өскедаа коллективтерде эки тура өрт дружиналары эки ажылдап турар. Ол ышкаш четпестерни база аңаа айыктан.

Эки тура дружиналарның дайынчы белен турарын болгаш өрт өжүрениң талазы-биле мергежилин белдер дээш көрүлдеви чайын эрттирер, ооң программазы-биле чыылганнарны таныштырган.

Ю. ЕГОШИН.

ДУЗАЛАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНДА

Хаван, тоолай эъдин будурер талазы-биле ёзулуг эът цеги болуп бар чыдар дузалал кодээ ажыл-агый черин Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң базазында тургускан. Хоорайның столоваяларының, ресторанларының аъш-чем артынчыларын чөп ажылаар, чиик өртектиг эътти алыр дээш мында элээн ажылдарны кылган.

— Дузалал ажыл-агый черинде 1200 баш хаван бар, оларның үштүң биргизи семиртилгеде тургускан. Ол ышкаш 250 хире тоолайны азыраа турар. Эрткен чылын дузалал кодээ ажыл-агый черинде 65 тонна эки шынарлыг хаван эъдин Кызылдың магазиннеринге дужаган —деп, будурулге чериниң зоотехниги Г. Ф. Неволин биске дыңнаткан.

Хаван семиртир болуктүн ажылчыннары Л. Табаева, П. Бызова, тоолай азыраар Ф. Мерзляков олар эки ажылдап турарлар.

Дузалал ажыл-агый чери төрүүр болгаш семиртир хаванларның кажааларын туткаш, ажыглалда киргген, ажылчыннар чурттаар бажыңнарны тудуп турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

ЧУТКУЛ

1947 чыл. Ынчан Тывага сууржуң амыдырал чаа тургустунуп, хөгжүлдениң бир чаа чадазынче базым кылдыныр эгелээн үе. Кайда-даа чонның чугаазы артель, колхоз, школа, кызыл-булуң, Улуг-бичези чок демнежип, коштанчып алгаш чаа амыдыралды тургузуп турган изигтүлүк үе ол-ла болгай. Ол үеде кызыл-булуңнарга дириг-чурук көөрү, ылаңгыя аныяктарга солун түүлдериниң бирээзи турган. Үе-черге эшөөрү-биле кады Дагба Чамзырай кайда-ла дириг-чурук үнер сураг болдур, ынаар далажып каар турган. Киноларны көөрүнден аңгыда, Дагба кинону канчаар үндүрерин сонуургаар апарган. Ынчангаш киномеханиктер чаңындан ыравас, оларга бо-ла дузалажы берген турарын ооң ынчаардагы эш-өөрү эскерер апарганнар. Кинобанкаларындан кинонуң кезектерин уштуп салырынга, оларны киномеханигинге саат чокка тутсурунга, киноленталарны катап үндүрер кылдыр долгаарын ол өөренип алган. Ынчаш чоруй чоорту ол киномеханигинин дузалакчызы-даа апарган. Ооң алызы барып киномеханик болу бээринге көрүкчүлер ынчан-на бүүрүүр турган...

Ооң ажылынга сундулуун эскергеш, ынчаардагы Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери 1949 чылдың чайынында Новосибирск хоорайже бир чыл хуусаалыг курсче өөредип чоруткан. Ийиги категорияның киномеханиги деп шынзылганы ол холга алгаш, төрээн колхозунга ажылдап чедип келген.

Теория-биле эки чепсегленгеп-даа бол, практиктиг ажылга аңаа баштайгы үеларде бергедээшкиннер тургулаан. Эрги киноаппаратураның «чаңынга» дораан-па таарыжы бээр чүве кайда боор. Лампочкалары удаа-дараа өрттени бергилээр, чамдыкта экранда көргүзүглери булуртүнүзээр, үнү-даа чиде бээр—черле кылынмазыла чок аппаратура. Эрги киноаппаратураның ол «аажы-чаңы» аныяк киномеханикке халас барбаан, харындаа ол касканнаашкыннардан ооң практиктиг билиги бедип, ажылынга мергежий берген. Ындыг бергелерни шыдамыккайы-биле ажыр эртип келген болгаш ол ынак ажылында бо хүннерге чедир тура-соруктут ажылдап чоруур.

Дагба Намчалович Чамзырай ам «О. Шынаа» совхозта киномеханиктен ажылдап турар. Ол ай, квартал, чыл планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Эрткен 1978 чылда планныг опаалдаларын ажыр күүседип, «ССРЭ-ниң кинематографизациялаалының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Бо чылдың эрткен үелериниң планын ол ажыр күүседип турар.

Ооң ажылының чажыдын айтыларга, ол мынчаар харыылаар: «Менээ эң-не кол чүве—киноаппаратураны доктаамал арыг тургузары. Ынчангаш ону хүнүң-не үзеп, чаары, хынаары киномеханик кижиниң кол хүлээлгези. Кино үнүп турда, киноаппаратура үрелип, доктаашкын болур болза, ол көрүкчүлерге эң-не халаданчыг, шугуулдаар байдалга чедирер. Бешкижи составтыг чөвүлелди тургузуп алган мен. Чөвүлел кежигүннери эзлчег ёзугаар киноларны дугайында пропаганда ажылын чорудар. План күүседиринге, а кол-ла чүве суурнуң чуртакчы чонун кино уран чүүлүнге сонуургадып хаара тударынга чөвүлелдиң ажылы улуг».

Дагба Чамзырай киномеханиктеп ажылдаа-ла 28 чыл болган. Ол ам арга-дуржулгалыг киномеханик, совхозта улусчу контроль белүүнүң даргазы. Бо-ла чылдар дургузунда хоочун киномеханик болдунуң мергежилинге чаңгыс эвес кижилерни өөредип, улуг орукче киргген. Ооң өөреникчилериндеи дуржулгалыг киномеханиктер база үнгүлээн. Оларның бирээзинге Тес-Хем районнуң кино четкизиниң директору Дыртый-оол Кежик-оолду хамаарыштырыр болур. Амгы үеде киномеханик Дагба Чамзырай үш кижини киномеханиги кылдыр өөредип турар. Олар удавас Кызылга баргаш, ук мергежилиниң шынзылгазын алырыбиле шылгалда дужаарынга белеткеник турарлар.

«ССРЭ-ниң кинематографизациялаалының тергиини» хөрек демдээ болгаш Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Дагба Намчалович Чамзырай шак ынчалдыр ажылдап, чонунга бараан боор чоруур.

Ө. ЧИҢМИТ.

Чоннуң культуразы дээш

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ЧЫЛЫ

Кызылдың уругларының чурулга школазында уран чүүлге чаштарны хандыкшыдыр, ооң эге билиглериниң ханы утка-лыг чогаадыкчы ажылдаарынга чедир өөредиринге бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган. Школаның аңы-аңгы класстарында үс чыгам уруглар кичээлдеп турар. Вера Никитична Теторадзениң үстүг будук-биле чуруурунуң класында 15 уруг дөрт чыл өөренип келген. Оларның чуруктарын делгелгелерге көрүп болур.

ЧУРУКТА: башкы В. Н. Теторадзе өөреникчизи Лариса Орланмай-биле.

А ЗАЙЦЕВТИҢ «Ойнаарактарывыс бо» деп фотоэтюду.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

БАШТАЙГЫ САЛЫГЛАР

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпионун илередир чыл санында чаңчыл ёзугаар эртип турар шыдыраа маргылдаазы эрткен неделяда эгелээн. 1979 чылдың чемпиону ат дээш Тыва АССР-ниң он бешкижи чемпиону, мастерге кандидат Н. Шишигин, алдан чылдарының төнчүүнде «Спартактың» чемпионнары чораанар Ч. Оюн, Х. Ондар ышкаш шыырак шыдыраачылар-биле чергелештир талантылыг аныяк бирги разрядчылар Андрей, Дима Кольчиков алышкылар, В. Бузыкаев болгаш өскелер-даа ойнап турар. Ында шупту бирги разрядтың шыдыраачылары киржип турар болгаш мастерге кандидаттың баллын чедип алыр арга барык кижи бүрүзүнүң мурнунда тургустунган. Ол ышкаш маңаа эки ойнаан 3 эр шыдыраачы, 1 хөрээжен шыдыраачы ук спортчу ниитилелдиң шилиндек командазының составынга кирер. Олар бо чылдың апрель 22-де Иркутскиниң командазы-биле Россия Федерациязының Сибирь зоназының бирги чери дээш Кызылга ужуражыр.

«Спартактың» шыырак шыдыраачыларының белеткелиниң шылгалдазы, спортчу түнелдериниң көргүзүү көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан. Баштайгы ийи салыгның барык чартык кезии хайым болуп доозулган. Ол чүл дээрге ойнакчыларның күжү хөй незинде деп деп чүвени тодаргай херечилеп турар.

Мастерге кандидат Н. Шишигин биле педагогика институтунуң доцентизи Х. Ондар ийи салыгга улаштыр арыг тиилелгелерни чедип алгылаан.

Д. СОЛАҢГЫ.

ШАҢНАЛ — ТРАКТОР

Тернополь областың Чортков райкүүскомнуң болгаш түс чериң спорт комитединиң тускай ат бижип каан шаңналы «Т-74» деп трактор-ну районда күш-культура шимчээпкининге эң-не масалыг чорук дээш Киров аттыг колхозка тывыскан. Тракторну ажыл-агыйның эң эки механизаторларының бирээзи, «чиик атлетик, футболист Степан Шепетко хүлээткен.

Стадионнарга, спорт шолдеринге, спорт залдарга хостуг үезин эрттирип турар спортка хандыкшылдыгларны �районда өзүп орар. Чүгле сөөлгү үш чылдарда белен күш-культуржуларның саны 25 муң кижи чедир өскен. Оларның аразында Киров аттыг колхозтуң төлөлекчилери хөй. Колхозтуң төвү Коцюбинчики суурда чиик атлетика, хаак, боодалга, футбол, волейбол секциялары ажылдап турар, ажыл-агыйның ишчилериниң үштүң бир кезии ында хаара туттунган, дөрт кижиниң бирээзи-ла ГТО-нуң нормазын дужаан алган. Участоктар, бригадалардан эгелеп турар спартакиадаларны эрттирери ында чаңчыл апарган.

Чортков районда спортту массалыг болдурар дээш ооң материалдыг базазын доктаамал экижидип, чаартып, ажыглалын экижиткени улуг салдарны чедирген. Ажыл-агый бүрүзүнде маргылдаалар база аңаа белеткелдерни чорударының графиги бар.

Улусчу тудуг аргазы-биле ында чеди спорт залын, боо адар тос тирин, стадионну районда тутган, эштир бассейн тудуу эгелээн. Беш чыл планында кердүнген объектилериниң чамдыызын колхозтарның база тус черлерде организацияларының күселиби-биле тудуп турар.

В. КОЛОДРУБСКИЙ,
СЭҰА-ның корр.
Тернополь область.

АНЫЯК СПОРТЧУЛАРНЫҢ ШКОЛАЗЫНДА

— Удавас хар эрип каар болгай, Владимир Юрьевич, өөреникчилер хаакка белеткелин түр соксаткаш, спорттуң өске хевиринге кирер бе?— деп, Бай-Хаакта уругларның спорт школазының директору В. Ю. Пинигиниден айтырдым.

— Чок, бисте белеткел черле кыжын-даа, чайын-даа үстүр эвес. Хар чок, чер карада дугуйлуг хаактарга белеткеник турар бис—дээш, бир өрээлде хаактарны меңээ көргүстү. —«Өске хевир» талазыбиле бисте онзагай чугаалаар чүве чок, колдуунда хаак спортунуң талазы-биле ажылдап тур бис. Хаакчы кижиге чугула херек болур хевирлер —чериң белинн, узунун халыырынга, чадаг чарышка база киржип, тускай график ёзугаар маргылдааларны эрттирип келдивис.

Директорнуң чугаазы шын. Бо школа 1972 чылда тургустунган. Ооң бээр уругларны спортка, ылаңгыя хаакка хандыкшыдар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган. Кыш, чай чок өөреникчилер белеткеник, уругларның болгаш улуг улустуң спортчу разрядтарын дужаан турарлар. Эрткен чылдың дургузунда безин ук школа бир үс ажыг ийиги, үшкү разрядчыны, он ажыг бирги разрядчыны, спорт мастерине ийи кандидатты белеткээн.

Мындыг чедишкиннер авва-ла келбээн. Ону чедип алырынга хөй-хөй күжениишкиннер үнген. Баштайгы үеде, ук школаны чаа ажытканда, бергелер тургулаан. Хаактаарының техниказын билбес өөреникчилер хөй, олар боттарының билири-биле дагдан чүүгулаарынга ынактар. Чогум хаакка маңнаарынга сонуургалдыг өөреникчилер хөй эвес. Бирде келир, бирде келбес.

Владимир Юрьевич чаштарны спорттуң бо хевиринге хандыкшыдарының арказын дилеп эгелээн. Дериг-херексели кайын бээр сүржүп турган, тып алган. База бар, хаак бар, сундулуг, доктаамал кичээлге кээрлериң саны эвээш.

Владимир Юрьевич кадайы Тамара Иннокентьевна-биле дыштаныр хүн санында хаактаарлар. Оларны школаның чамдык өөреникчилери эдерер, харын-даа чарылбас чүве-дир. В. Ю. Пинигин ону ажыглаар деп шиитпирлээн.

Бир-ле воскресенье хүнү чоокшулап орда, кады хаактаар школачыларынга Пинигиннер ужурашкаш, тайга үнерде кижи бүрүзү экин, өөрүн эдертип алырын сумелээн. Хөй болган тудум солун болгай.

Шынап-ла ол эртен хаактыг, хаак чок хөй-ле өөреникчи чыгып келген. Хаак чок келгеннерге Пинигиннер школаның хаагын берип, кады дыштанырынче чалаанар. Школачылар ийи башкы-биле кады Бай-Хаактың үстүү талазында эзимче үнүпкеннер.

Хөглүг-даа, солун-даа хүн болган. Ооң бээр чаңгыс эвес чыл эрткен-даа болза, ону Пинигиннер утпас. Бөлүк-бөлүк аайы-биле аразында чарыш организастап, тиилекчилерни мактап турганнар. Чанар дээш белеткени бергеннер. Чарышка чер албаан өөреникчилер Пинигиннерни долганып келгеннер.

— Келир воскресеньеде хаактаар бис бе, башкы?

— Тиилекчи болган хаакчыларны эртеринге үүү чүве эң чугула херегил?

— Мындыг маргылдааларны доктаамал эрттирип турааувусса кандыгыл? Келир улуг-хүнде мен шүүме!..

— Эргим уруглар! Белик мергежилдиг спортчулар белеткээр дээш спорт школазын ажыткан-даа херээ ол чүведир. Бөгүн аштырышкынга таварышкан кижи дээрге-ле, хаактаарының чүрүмүн эки билбес, доктаамал чүүгулавас улус-тур. Хүн бүрү эки белеткеник турар болза тиилелгени кижи бүрүзү ылап-ла чедип алыр. Ынчангаш күзеллиг кижи даарта чедип келгеш адын бижитсин, кады хаактан өөренир бис—деп чарлаан.

Ооң бээр уругларның спорт школазының өөреникчилери көвүдээн. Бо хүннерде ында 4-тен 10 класс чедир ийи үс ажыг кижи бар. Хаактаарының чурумунга оларны дуржулгалыг тренерлер Михаил Григорьев, Тамара Пинигина, Леонид Казанцев болгаш өскелер-даа өөредип турарлар.

Амгы үеде ук школаның өөреникчилери 15 бөлүкке хуваатынган. Кичээлдерни тускай план ёзугаар эрттирип турарлар. Бирги разрядтың спортчулары неделяда чээрби шак, ийигизи—15 шак, үшкүзү 12 шак өөренир кылдыр планнаан.

Чеди чыл. Узун эвес хуусаа. Бо үениң дургузунда ук школаны хөй-ле өөреникчи доосканы. Таңдыда, ооң туржук бистиң республикада сураглыг спортчулар апаргылаанар Бай-Хаакта уругларның спорт школазын доосканы. Оларга республикага каш-даа катап чемпионнаан Николай Пономарёв, ССРЭ-ниң спорт мастерине кандидат Антонина Елькина болгаш өскелерде-даа адап болур.

Чоокта чаа Пинигиннериң адынга шериг кезээнден чаа келген. База-ла ол школаның доозукчузу Виктор Золотухин өөрүп четтиргенин илергейлээн чагааны бижээн болган. Ол школага чедип алган спортчу билиниң, мергежилиниң ачызында ол шериг кезээнге болгулаан хаак маргылдаазынга киржип, тиилекчи болуп турарын Виктор дыңнаткан. Ол дээш Пинигиннер чоргаарланып турарлар.

Бай-Хаакта уругларның спорт школазы район төвүнден аңгыда Хову-Аксында, Сосновкада, Владимировкада салбыраарлыг. Оларны хөй-ниитики тренерлер удуртуп турар.

— Бисте идеген болур хире өзүп орар спортчулар хөй— деп, Владимир Юрьевич чугаалады.—Бирги разрядчылар Людмила Адаева, Ирина Кожушко, Катя Иргит олар белеткелдерге доктаамал кээп, боттарының мергежилин бедидип турарлар. Оларның көргүзүү өскелерден дээре.

Школада хүндүлел дептерин база кылган. Ында ооң доозукчулары спортчуларның чуруктарын киргген. Чиик атлетикага бистиң республиканың чемпиону Людмила Булатова, ССРЭ-ниң спорт мастерине кандидат Лариса Тутатчикова болгаш өскелер-даа киргеннер. Бо спортчулар республика маргылдааларына тиилээнинден аңгыда Сибирьниң болгаш Ыракты Чөөп чүктүү зона маргылдааларына киржип, тиилекчи болуп келгеннер. Оларның аттары Томск, Мурнуу-Сахалинск, Новосибирск, Бийск болгаш өске-даа хоорайларга чаңгыланган.

...Даштыкы эжик ажыттынган соонда хөй кижи кирип келгени дааштан илдеп болду. Кабинеттен үнүп келириваске, бир үе уруглар хаактааш чаа келген. Арынарында өөрүшкү чайнаан. Боларның кайы-бирээзи келизинде барып, тулган чемпион, рекордсмен-даа апаарынга бүүрел бар.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

ЧЕМПИОНАТ

Шайбалыг хоккейге делегей болгаш Европа чемпионады Москваның чаарты эде кылдынган Спорт ордузунда апрель 14-те ажыттынган. Маргылдаага сонуургал канчаар-даа аажок улуг. Ол дугайында бижиир дээш делегейниң 800 ажыг журналистери чыылган, ол болза маргылдааның киржикчилериндеи дөрт катап хөй.

Маргылдааның киржикчилерин ийи белүүге үскен. Бирги белүүге ССРЭ-ниң, Швецияның, ГФР-ниң, Польшаның шилиндек командалары кирип турар.

ССРЭ-ниң хоккейжилери Польшаның командазын 7:0, ГФР-ниң спортчуларын 3:2 санга уткан.

Телевидение

АПРЕЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05—«Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен эки кыл». ГДР-дың дамчыдылга. 12.05—«Ынакшылыгга миниишкин». Уран-чечен телефильм. 13.10—Медээлер. 13.20—16.00—Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Мен эвес болзумза, кымыл?», «Күш-культура кичээлдери». 17.15—«Бистиң садывыс». 17.45—Ырнын болгаш таңшының улусчу ансамблиниң «Восток» клубунуң концерти. Ташкенттеп дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер. 18.30—«Амыдыралдың судалы». Телефильм. 18.45—«Руль артында». Дамчыдылга. 19.10—«Бистиң планнарывыстың кол сорулгалары». Бирги беш чыл планының 50 чылынга турескаатган Кызылдың пединститутунуң башкызы В. А. Петренконуң беседазы. 19.20 — Телемедээлер. 19.30— «Хожуудап турарлар чок ажылдаар». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Чурук бүрүзүнде—хүн». 20.15—«Бөгүн делегейде». 20.30 — Концерт-вальс. 20.55—«Миллионнарның лепинчи университеди». 21.25—«Атташ кижи». Уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—01.25 — «Чуректиң ханызындан». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. Тонгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—«Объектив». 18.45 — В. Кожевников — «Буянныг шөлүм». Тоожудан үзүндү. 19.30—«Аныяк үеже шыпчы бис».

КЫЗЫЛДАН

20.00—21.05— «Чырытса-даа чылытпаес». Телешин. 2-ги серия.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Сонгу-барын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температураза 3—8 градус чылыг болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың кужу кошкак. Агаар дүне 4—6 градус соор, хүндүс 6—8 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Кино

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыызгуурдан Каролина Лем» (2 серия). 10.00, 13.00, 15.20, 18.00 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөглүг оолдар» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10. «Киноклуб: «Кым болурул?» 17.00, «Ак-көк чаңыктар» 19.05, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «15 харлыг капитан» 15.00. «Ырлап чоруур хөрээжен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хайгаараалдан үндүрбе» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

Хөй чылдарда улус өөредилгезиниң системазынга ажылдап келген хоочун башкы
Александра Санчатовна АРТАЕВАНЫҢ
аар аараш, алекке мөчээнин Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу, Кызылдың № 2 школазының башкылар коллективи, партия, профсоюзлар организациялары дыңнатышаан, ооң ог-бүдезинге, чоок кижилерине ханы кажыдалын илергейлеп турар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Балгазының № 2 көдээ ортумак профтехучилищезин 1979—80 өөредилге чылында өөреникчилер хүлээп алыр

Үш чыл хуусаалыг өөредилгеге 15 хардан өрү назылыг оолдарны болгаш кыстарны дараазында мергежилдерге хүлээп алыр: септекчи-слесарьның болгаш автомобиль чолаачызының ажылын күүседип билир калбак профильдиң тракторист-машинизи.

Чаңгыс чыл хуусаалыг өөредилгеге 16 хардан өрү назылыг оолдарны болгаш кыстарны дараазында мергежилдерге хүлээп алыр: 1. III класстың тракторист-машинизи, 2. Электромонтер квалификациялыг мал фермаларының механизатору. 8 класс доосканнарны хүлээп алыр.

Өөреникчилерни аъш-чем-биле, идик-хеп-биле болгаш ниитиниң чурттаалга бажыңы-биле хандырар, стипендиялыг.

Үш чыл хуусаалыг салбырны доосканнарга профессиязының дугайында документ-биле кады ортумак аттестадын база тыпсыр.

Училищеге өөренирин күзээннер директорга киргген биллириишкининге дараазында документилерни кожар: эртеминиң дугайында херечилели болгаш аттестатты (боду эккээр), төрүттүнгениниң дугайында херечилелди азы үндүр бижиткен паспортту, чурттап турар чериндеи шынзылга. № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы болгаш 3х4 см хемчеэлдиг үш фото-чурук, совхозтуң азы бүдүрүлгениң өөредири-биле чоруткан бижин.

Училищеге киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Документилерни чарлалды парлаан хүндеи эгелээп август 30-ге чедир хүлээп алыр:

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Таңды район. Балгазын суур. КПТУ-2. Телефоннары 1-48, 2-42, 2-44.

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищезин 8—10 класстарның доозукчуларын училищеже чалап тур. Аңаа ортумак эртемин, дараазында мергежилди чедип ап болур: электрокаңнакчы болгаш конструкциялар эптекчизи, автокрановщик, плита эптекчизи, маляр, чазаныкчы, газэлектрикаңнакчызы, суургалыг кранның машинизи, сантехник.

Ортумак школа доосканнарны 9 ай хуусаалыг өөредилгелиг дараазында мергежилдерге хүлээп алыр: электрокаңнакчы болгаш конструкциялар эптекчизи, чазаныкчы, плита салыкчызы, маляр.

Бо мергежилдерниң кайызы-даа бөгүн бистиң Тывавыстың, Төрээн чуртувустуң улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге херек. Училищеге силер шилип алган мергежилдерге өөредилгеден аңгыда кандыг-даа спорт секцияларына, бот-тыынгыр уран чүүлге, техниктиг чогаадылгага база өөренип ап болур силер.

Училище чаагайжыттынган ниити чуртталга бажыңы-биле, идик-хеп-биле, ажылдаар хеп-биле, халас аъш-чем-биле хандырар. Училищеге киргеннер дараазында чигелделерлиг болур:

1. Училищени доосканыңыз соонда ай иштинде толевиралыг шөлээни алыр;
2. Өөредилге үезин куш-ажыл стажынга кирер санаар;
3. Шеверлекчиниң мергежилинге киргеннерни немелде чем-биле хандырар;
4. Училищени доосканнар дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге киреррде чигелделиг болур.

Училищеге киреринин шылгалдалары чокка хүлээп алыр. Киреррде дараазында документилер херек: директорга биллириишкин, эртеминиң дугайында херечилел азы аттестат, төрүттүнгениниң дугайында херечилел азы паспорт, кинр бижидилге херечилели азы шериг биледи, ог-бүдезиниң дугайында шынзылга, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар), 3х4 см хемчеэлдиг 4 фото-чурук.

Өөредилге сентябрьниң 1-ден эгелээр. Киреррин күзээннер училищеге танышып алыры-биле хүннүң-не 9 шактан 14 шакка чедир кээп болур. Бистиң адрезивис: **Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1. Телефоннар: директорнуу—2-21-09, хүлээп алыр комиссияның—2-54-14.**

Хоорайның № 4 профтехучилищезинге электриктер, сантехниктер, чолаачылар, мастерскаалар дериириниң техники, кижизидикчи башкылар, сантехник, суургалыг кранның машинистериниң бээр.

Айтырыгларны дараазында адресче тургузар: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1, телефоннар 2-21-09, 2-54-14.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже ажыдыраа болгаш совет турузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үзетүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериялының 2-12-45, солун келбейн баргавда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17048. Чагыт № 995.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00690.